

5. A versenyképesség és mérésének új megoldásai

(Nagy Balázs)

Ebben a fejezetben bemutatjuk a versenyképesség fogalmát, a szintjeit, valamint egy új versenyképességi modellt. Elemezzük, hogy a versenyképesség kutatói hogyan értelmezik a nemzetek versenyképességét, a kapcsolódó mérési módszertanokat, továbbá azt is, hogy hogyan áll Magyarország a versenyképesség tekintetében néhány másik országhoz képest.

A fejezet elolvasása után az olvasó választ tud adni a következő kérdésekre:

1. Hogyan értelmezhető a versenyképesség?
2. Mik a versenyképesség legfontosabb területei?
3. Milyen szintekre osztható a versenyképesség?
4. Milyen területeken tudnak versenyezni a nemzetek?
5. Hogyan áll Magyarország a versenyképességi rangsorokon?

5.1. Röviden a versenyről

A versenyképesség fogalmának tárgyalása előtt vizsgáljuk meg magát a versenyt! Ezúttal azonban nem közgazdasági értelemben tesszük meg ezt, hanem általánosságban. A verseny, a versengés az élet számos területén megmutatkozik, legyen szó egy iskolásoknak szervezett csapatversenyről, a 100 méteres síkfutás olimpiai döntőjéről vagy akár egy profi bokszmérkőzésről. A sporttal való összehasonlítás jó példa lehet, azonban mint látni fogjuk, a regionális és nemzeti versenyképesség más szemlélettel rendelkezik.

A verseny alapvetően jó, hiszen például a vállalatok a fogyasztó „kegyeiért” folytatott versengése általában kedvező a fogyasztó számára, többek között az alacsonyabb piaci ár elérése révén. Ugyanakkor vannak olyan versenyek is, amelyek a társadalom számára rövid távon komoly fenyegetést jelentenek, Szentes Tamás példaként hozza erre a nukleáris fegyverkezési versenyt (SZENTES 2011).

A versenyképesség szó másik fele egy képességre utal, képesség a versenyben való részvételre, aminek nélkülözhetetlen feltétele, hogy az adott vállalat vagy ország ne maradjon le számottevően a többitől. De miben versenyeznek az országok? Van egyáltalán verseny közöttük, és ha igen, akkor mi ennek a versenynek a célja? Ennek megértéséhez vizsgáljuk meg a versenyképesség szintjeit, és vegyük számba a különbségeket!

5.2. Termékek és vállalatok versenyképessége (mikroszint)

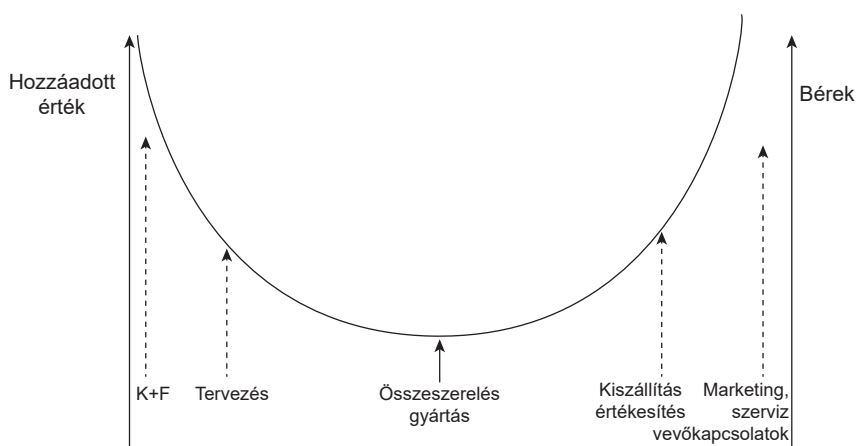
Termékek és szolgáltatások versenyképességén érthetjük azt, hogy a termékre a piacon kereslet mutatkozik, a fogyasztók számára értéket képvisel a termék. Ez azonban önmagában

nem elegendő, szükség van egy versenyképes árra is, hiszen ha a kínálati ár túl magas, akkor a terméket nem, vagy csak kevesen fogják megvásárolni. Ahhoz pedig, hogy a termék ára versenyképes legyen, szükség van a költségek versenyképességére is. Ha nem versenyképes a költségszint, akkor a termék ára magasabb lehet a versenytársakénál, ebben az esetben pedig a fogyasztók a konkurencia termékeit részesítik előnyben.

A fenti leírásból az következne, hogy a gyártók/termelők minden esetben a költségek minimalizálására törekednének. Ez a Ford T-modell esetében még igaz is volt, hiszen a gyárban homogén terméket gyártottak, ahol a termék árának versenyképességét egy akkoriban új termelési megoldás, a futószalag alkalmazása biztosította. Ebben az időszakban nem a termékdifferenciálás volt jellemző, ezt mutatja, hogy az 1920-as évek elején „bármilyen színben le tudták gyártani az autót, amíg ez a szín a fekete volt”. Vagyis az autót egy színben lehetett megvásárolni, de ez a szín hozzájárult a termék költségeinek, ebből következően pedig az árának versenyképességéhez, hiszen ez volt a legolcsóbb és legellenállóbb szín is egyben.

Értékláncnak nevezzük a vállalati értékteremtő folyamatok (például tervezés, gyártás, értékesítés) összességét. Ezek a folyamatok eltérően járulnak hozzá a hozzáadott érték előállításához. Mint az alábbi ábrán láthatjuk, a legnagyobb a kutatás-fejlesztés és az értékesítés hozzáadott értéke, és jelentősen kevesebb az összeszerelésé. Az adott munkafolyamatokban dolgozók bére pedig arányos a munkafolyamatban előállított hozzáadott értékkel.

17. ábra

A hozzáadott érték és a bérek alakulása az értéklánc mentén

Forrás: Csath 2019

A nem költségalapú versenyképesség a nagy hozzáadott értékű folyamatokra összpontosít, így a kutatás-fejlesztés és a marketing kiemelkedik a többi folyamat közül. Ezzel szemben azok az országok, amelyek az alacsony bérekkel versenyeznek – az alacsony hozzáadott értéket előállító értékteremtő folyamatokra összpontosítanak –, megnehezítik a tudás- és innovációalapú versenyképesség felé történő elmozdulás lehetőségét.

A vállalatok versenyképessége szorosan kapcsolódik a termékeik versenyképességéhez, hiszen a cégek – piaci körülmények között – egymással versenyeznek a vevőkért és a sikeres verseny következtében a profit maximalizálásáért. A profit pedig a korábban bemutatott ár- és költség-versenyképesség következménye, eredménye. Mindezt összefoglalva azok a vállalkozások lehetnek versenyképesek, amelyek olyan termékeket és szolgáltatásokat, olyan áron tudnak a hazai és a nemzetközi piacokon kínálni a vevőknek, amelyek alapján a befektetett erőforrásaikra megfelelő megtérülést tudnak biztosítani a jövőbeli fejlődés és a tulajdonosok elvárásainak teljesítése érdekében.

A vállalati versenyképesség több tényezőre vezethető vissza, a korábban bemutatott szempontok a „költségalapú versenyképességhez” kapcsolódnak, ahol cél a költség szint alacsony tartása, ebben az esetben a termékek alacsony árával történő versenyzés jellemző. Ezzel szemben a „nem költségalapú, megkülönböztetésre épülő versenyképesség” esetében kiemelt szerepe van az innovációnak, a termékek minőségének és egyediségének, a kiszolgálási színvonalnak és a vállalat marketing- és reklámtevékenységének. A cégek a költségalapú versenyképesség esetében elsősorban a termelésmenedzsment- és telephelyválasztási (alacsony bérek, állami támogatások stb.) eszközökkel érték el a versenyképességüket. Ezzel szemben a nem költségalapú versenyképesség alapvetően az értéklánc más, korábban már említett elemeire helyezi a hangsúlyt.

5.3. Regionális versenyképesség (mezoszint)

„A régió területileg összefüggő, a vizsgált társadalmi és gazdasági jelenség szempontjából homogénnek tekintett határaival többé-kevésbé megadható térség” (LENGYEL–RECHNITZER 2009). A tankönyvben a régiókon azokat a tervezési-statisztikai régiókat értjük, amelyeket az Európai Unió NUTS rendszere (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – Területi Egységek Statisztikai Rendszere) definiál.

Ezek alapján a következő NUTS-szintek léteznek.

16. táblázat
NUTS-szintek

NUTS-szintek	Magyarországon	Minimum népesség (fő)	Maximum népesség (fő)
NUTS 1	makrorégiók (országrészek)	3 000 000	7 000 000
NUTS 2	régiók	800 000	3 000 000
NUTS 3	megyék és Budapest	150 000	800 000

Forrás: Eurostat 2017

Ezeket a szinteket egészítették ki további, a NUTS 1–3 szintektől kisebb területi egységekkel, ezeket LAU-nak (Local Administrative Unit – helyi közigazgatási egység) hívjuk. LAU 1 szinten a járáások, míg LAU 2 szinten a települések és településcsoportok helyezkednek el.

A területi/regionális versenyképesség különbözik a termékek és vállalatok versenyképességétől, ugyanis ebben az esetben teljesen más célok jöhetnek szóba, mint korábban. A vállalatok saját piaci részesedésüket növelve próbálják fokozni a nyereségességüket, teszik ezt úgy, hogy közben más vállalatokat ellehetetlenítenek, tönkretesznek. Ezzel szemben a régiók nem folytatnak egymással szűken értelmezett versenyt, az egyik régió nem törekszik a másik ellehetetlenítésére, ehelyett más céljuk van. Minden régió versenyképességének egy fontos célt kell szolgálnia, ez pedig a lakosok jólétének növelése. Ebből is látszik, hogy a versenyképesség nem cél, hanem egy eszköz, ami önmagában nem elég, hisz amennyiben a versenyképesség nem jelenik meg a társadalmi jólét bővülésében, akkor nem beszélhetünk sikerről.

A vállalati és regionális versenyképesség közötti különbséget az is érzékelteti, hogy amíg a sikertelen, veszteséget termelő üzletágakat, divíziókat a vállalat megszüntetheti, addig a kevésbé fejlett, kevésbé versenyképes régiókat nem lehet bezárni és csak a jól teljesítőkre összpontosítani. Ez ugyanis csak a területi különbségeket növelné, és olyan társadalmi feszültséget eredményezne, amely hosszú távon ellehetetlenítené a nemzet fejlődését.

A regionális versenyképesség egyik gyakran hivatkozott szerzője, Dijkstra és szerzőtársai (2011) szerint a regionális versenyképesség úgy határozható meg, mint egy képesség, amelynek célja egy vonzó és fenntartható környezet létrehozása és biztosítása a vállalatok és a lakosság számára.

Egy fontos különbséget kell tennünk a nemzeti és a regionális versenyképesség között. Mégpedig azt, hogy a régiók nem tudnak olyan könnyen beavatkozni saját gazdaságuk működésébe, mint az országok kormányai. A centralizált döntéshozatal következtében pedig a régiók nem tudják megfelelően alakítani, befolyásolni, fokozni saját versenyképességüket. Ez azt jelenti, hogy a régiók versenyképességét nem lehet a nemzeti versenyképességtől függetlenül kezelni, hiszen számos makrogazdaságot jellemző tényező hatással van a régiók versenyképességére. Ilyen például a nemzetgazdaság pénzügyi stabilitása. Ennek a területnek fontos mutatója az államadósság mértéke, amit nem lehet régiók szintjére bontani, nincs olyan régió, ahol kisebb terhet jelentene az adósság finanszírozása, mint egy másik régióban.

A regionális versenyképesség egyik legismertebb elemzését az Európai Bizottság készíti el háromévente, legutóbb 2016-ban. Az elemzés az Európai Unió NUTS 2 szintű régióit vizsgálja egy sokváltozós elemzés keretein belül. A mutatókat különböző csoportokba sorolják, ezzel képezve a régiók versenyképességi indexét. A vizsgált dimenziók és mutatók a következő rendszert alkotják.

A regionális versenyképességi index mutatói

17. táblázat

A regionális versenyképesség dimenziói

Alapszükségletek dimenzió	Hatékonyság dimenzió	Innováció dimenzió
Az intézményrendszer működési hatékonysága	Felsőfokú oktatás és felnőttképzés	Technológiai felkészültség
Makrogazdasági stabilitás	A munkaerőpiac hatékonysága	A vállalkozások színvonala, minősége
Egészségügy és egészség	A piac mérete	Innovációs szint
Alapszintű oktatás		

A három dimenzióból kialakítanak egy kompozit, összevont indexet, amely az adott régió versenyképességét méri. E kompozit érték alapján pedig sorba rendezik a régiókat a legversenyképesebtől a legkevésbé versenyképesig.

A regionális versenyképességhez szorosan kapcsolódik a területi tőke, amelynek segítségével a gazdasági térszerkezet mélyebb összefüggérendszerét, vonzóképességét lehet vizsgálni. Ez a vonzóképesség azonban túlmutat az egyszerű tőkevonzó képességen, ugyanis ha a vállalati befektetések volumenének bővülése és a profittermelés nem jár a lakosság életszínvonalának emelkedésével, akkor a területi versenyképesség fő célja nem teljesül.

A területi tőke a helyi értékek együttese, amelybe beletartoznak a természeti és humán erőforrások, a működő szervezetek, a helyi kutatási intézmények, iskolák, kulturális és történelmi értékek. Ez arra enged következtetni, amit a téma szakértői is kiemelnek: a területi tőkét anyagi és nem anyagi tényezők építik fel, vagyis mérésekor nem elegendő a számszerűsíthető tényezőket, fizikai tőkeelemeket figyelembe venni, hanem az immateriális (megfoghatatlan) tényezőknek nagy jelentősége van, ilyen például az értékrend.

A regionális versenyképesség Magyarországon

Az Európai Bizottság regionális versenyképességi elemzése alapján a vizsgált 275 régió között a magyar régiók a 152–232. helyen végeztek. Ki kell azonban emelni, hogy a helyezések terjedelme igen magas, ezért érdemes megvizsgálnunk az egyes régiók eredményeit. Ez alapján a legversenyképesebb magyar régió a fővárost is magában foglaló Közép-Magyarország, ettől a régiótól jelentősen lemaradva találjuk a többi magyar régiót. A Közép-Dunántúl (Fejér, Veszprém, Komárom-Esztergom megyék) és a Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megyék) régió versenyképességi helyzete kedvezőbb, mivel az összesített rangsor 205–207. helyén található. A hazai régiók helyzete az „Alapszükségletek” dimenzióban a legrosszabb (e dimenzióban különösen rossz az egészségügy és egészség területén), míg a „Hatékonyság” dimenzióban tapasztalható a legjobb eredmény, köszönhetően elsősorban a munkaerőpiac hatékonyságának.

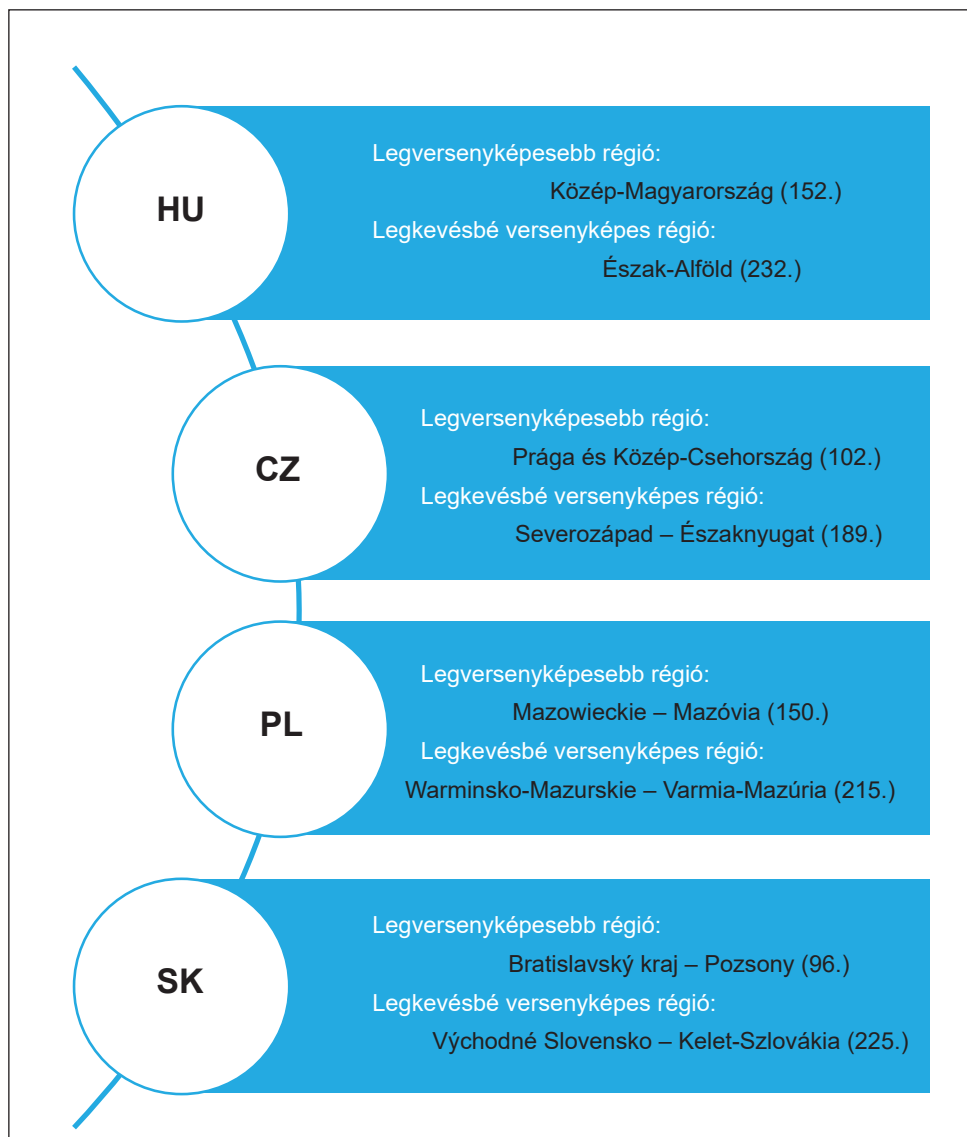
18. táblázat

A hazai régiók versenyképességi helyezései

Régiók	Regionális Versenyképességi Index 2016
Közép-Magyarország	152
Közép-Dunántúl	205
Nyugat-Dunántúl	207
Dél-Dunántúl	227
Észak-Magyarország	231
Észak-Alföld	232
Dél-Alföld	224
Összes vizsgált régió	275

Forrás: ANNONI–DIJKSTRA–GARGANO 2017

Az európai regionális versenyképességi jelentés alapján az Egyesült Királyságban, Németországban, a Benelux államokban és a skandináv országokban található a legversenyképesebb régiók. Európa perifériaterületein találjuk a legkevésbé versenyképes régiókat, így Dél-Spanyolország, Dél-Olaszország, Görögország, Bulgária, Románia jelentős versenyképességi hátrányban van a centrumterületekhez képest.

18. ábra

A visegrádi országok az Európai Unió regionális versenyképességi indexe alapján

Forrás: ANNONI–DIJKSTRA–GARGANO 2017 alapján a szerző szerkesztése

Pest megye mint különálló régió

Az Európai Bizottság 2016/2066 rendelete a Közép-Magyarország régiót 2018. január 1-jétől két különálló (NUTS 2 szintű) tervezési-statisztikai régióra bontotta, Budapestre és Pest megyére (pontosabban Pest régióra). A „szétválás” egyik oka Pest megye gyenge versenyképességi helyzete volt, ahogy a témával kapcsolatban készült hatástanulmány fogalmaz: „Pest megye versenyképességi visszaesésének a több oldalról és szempont szerint elvégzett elemzés eredményei szerint az a legnyilvánvalóbb oka, hogy a fejlesztési forrásokhoz való hozzáférés terén Pest megye a Közép-Magyarország régió részeként nemcsak Budapesttel, de a konvergenciaregiókkal szemben is jelentős hátrányba került” (CSATH 2015).

Budapest és Pest megye jelentős területi különbségeit az is mutatja, hogy a hatástanulmányban számított versenyképességi index alapján bár Közép-Magyarország a legversenyképesebb, mégis Pest megye (Budapest nélkül) csak a negyedik helyen végezne a régiók között, hiszen Nyugat- és Közép-Dunántúl is versenyképesebb régióknak számít.

5.4. Nemzeti versenyképesség (makroszint)

A nemzeti versenyképesség korunk egyik divatos gazdaságpolitikai fogalmává vált. Gyakran halljuk, hogy egy-egy szakpolitikai intézkedés hozzájárul az adott ország versenyképességének növeléséhez. A legfontosabb szempontokat figyelembe véve kijelenthető: a nemzeti versenyképesség azt mutatja meg, hogy milyen hatásosan és hatékonyan hasznosítja egy ország az erőforrásait és képességeit, beleértve az emberek tudását is, illetve hogy milyen kiegyensúlyozottan bővíti és erősíti a nemzet képességeit, fizikait és emberit egyaránt. Az IMD¹¹ (2014) hozzáteszi, hogy a versenyképesség lehetővé teszi a vállalatok számára a magasabb szintű értékteremtést, az állampolgároknak pedig nagyobb jólétet biztosító környezetet hoz létre és tart fenn.

A versenyképesség fenntartása és fokozása érdekében fontos, hogy az országok a nemzetközi kereskedelemben tudással, korszerű technológiával és magas termelékenységi szinttel előállított termékekkel és szolgáltatásokkal vegyenek részt, valamint ennek következtében folyamatosan képesek legyenek növelni a lakosság életszínvonalát és életminőségét. A globális folyamatok tehát meghatározók a versenyképesség szempontjából, hiszen versenyképes terméket csak azok a vállalatok tudnak előállítani, amelyek kihasználják e folyamatokban rejlő lehetőségeket. A 2010-es, 2020-as évek legfontosabb globális folyamata a digitalizáció és robotizáció, így a versenyképes országok nem hagyhatják figyelmen kívül ezeket.

A bemutatottak alapján az is kiemelhető, hogy a nemzetek versenyképessége alapvetően két területre épül. Az egyik a vállalkozások üzleti környezete, amelyet a mindenkori kormányzatnak folyamatosan fejleszteni kell, hiszen a vállalkozások jelentik a gazdaság motorját. Ezek a fejlesztések azonban nem elsősorban az anyagi támogatásokat jelentik, hanem a működésük egyszerűsítését, például az adminisztrációs igény csökkentése révén. A másik terület pedig a lakosság, hiszen nem elegendő, ha a vállalkozások számára kedvező környezetet alakítunk ki, hanem a társadalmi igényt is figyelembe kell venni. Ugyanakkor a társadalmi és a vállalati igények nem minden esetben fedik egymást, ezek összehangolása az állam feladata. Ilyen lehet például a környezetvédelmi/természetvédelmi szabályozás,

¹¹ Institute for Management Development.

hiszen a vállalkozások számára kedvező lehet például, ha engedélyezik számára egy termésvédelmi területen a gyártelepének felépítését, viszont a lakosság ezt nem tartja szerencsésnek. Itt kap szerepet a korábban említett kormányzat.

Rugalmas ellenálló képesség mint versenyképességi tényező

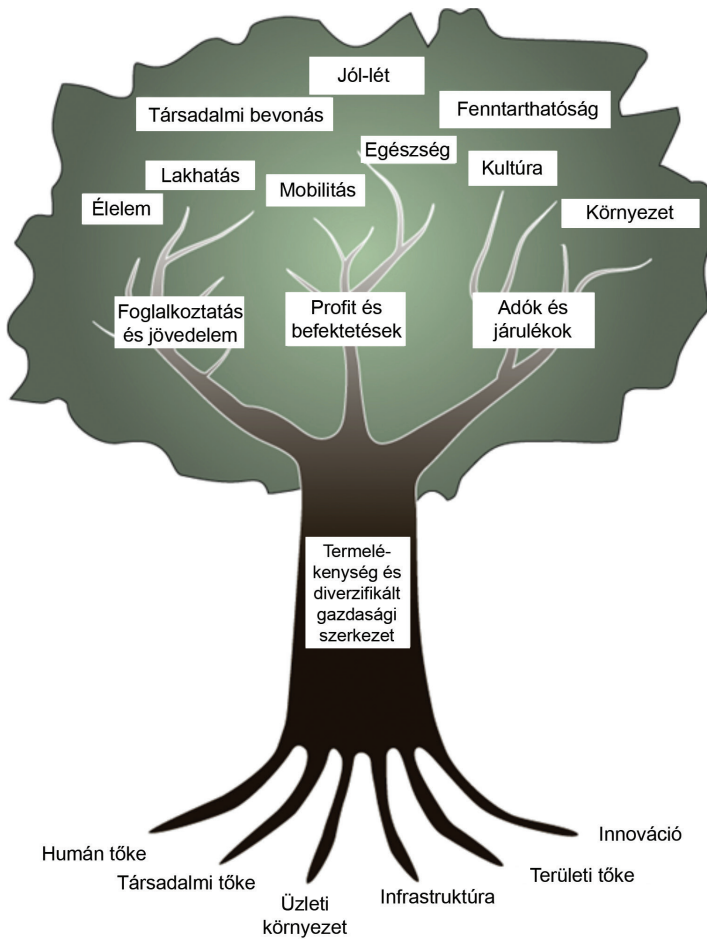
A nemzeti és regionális versenyképesség tudománytörténeti értelemben még gyermekcipőben jár, bár a versenyképességhez köthető tudományos eredmények egészen a komparatív előnyök elméletéig (David Ricardo, 1772–1823) vezethetők vissza, mégis a versenyképesség az 1970-es évektől kezdett a tudományos értelemben meghatározó kutatási területté alakulni. A versenyképesség értelmezése a mai napig formálódik, fejlődik.

Több olyan kutatási terület jelent meg az utóbbi időben, ami a versenyképességgel rokonítható, ezek közé tartozhat a rugalmas ellenálló képesség, vagyis a reziliencia. Fontos kiemelnünk, hogy ebben az esetben nem egyszerű ellenállásról van szó, hiszen vannak olyan kedvező, külső hatások, amelyeknek nem lehet ellenállni, például a digitalizáció. A negatív hatások közé tartoznak például a gazdasági/pénzügyi válságok, amelyeknek többek között a makrogazdasági stabilitás fokozásával lehet ellenállni, vagyis a hatását minimalizálni. Ebből következik, hogy a rugalmas ellenállás arra utal, hogy a kívülről érkező, de pozitív hatásokra lehetőségként kell tekinteni, és ki kell aknázni a bennük rejlő lehetőségeket, addig a negatív hatásoknak ellen kell állni, ezekre fel kell készülni.

5.5. A nemzeti versenyképesség új megközelítésű modellje

A különböző versenyképességi elméletek és módszertanok áttekintése után a 19. ábrával szemléltetjük a versenyképesség lényegét. Az ábra a De Vet-féle versenyképességi fa módosításával készült el. Ez a modell a versenyképesség regionális és nemzeti szintjén is értelmezhető, és szemlélteti a versenyképesség forrását (input), eredményét (output) és hatását (outcome). A fa mint organikus egység rendkívül jól szemlélteti a versenyképesség lényegét, ugyanis megadja a legfontosabb elemeket, amelyekre építeni lehet egy ország versenyképességét. Ezek azok a tényezők, amelyekre az államnak fokozott figyelmet kell fordítani a versenyképesség fokozása érdekében. A versenyképesség forrásai adják meg, hogy milyen eredményeket tud elérni egy ország és egy régió. Az eredményeket alapvetően két tényezőre lehet bontani, hiszen abban az esetben, ha a versenyképesség forrásai kedvező struktúrát alkotnak, akkor beszélhetünk megfelelő termelékenységről és diverzifikált gazdasági szerkezetről. A modellben a források jelentették a fa gyökerzetét, míg a törzs maga a megvalósult versenyképesség, az eredmény. Az eredmények közé tartozik az említett két tényezőn kívül például a foglalkoztatottság és a jövedelem/profit, amelyek hozzájárulhatnak a vállalkozások jövedelmezőségéhez, valamint a lakosság jólétének növekedéséhez. Ez azonban önmagában nem elegendő, ugyanis a versenyképesség célja alapvetően a jólét, amely nem azonos a jóléttel.

Jólétben alapvetően az anyagi, vagyoni helyzetet értjük, ezzel szemben a jólét fogalma holisztikus szemléletet igényel, és vizsgálata során az anyagi tényezőkön túl a szubjektív elemeket is figyelembe kell vennünk, ilyen például az egészségügyi állapot, a boldogság, a jókedv, tehát minden, ami kifejezi az ember „jó érzetét”.

19. ábra

A versenyképesség egy új megközelítésű modellje

Forrás: DE VET 2004 alapján a szerző szerkesztése

5.6. A nemzeti versenyképesség mérése

A nemzeti versenyképesség mérésére már számos kísérletet tettek a kutatók, jelen pontban csak a két legismertebb versenyképesség-kutató intézetet és azok mérési módszertanait mutatjuk be. Az egyik ilyen intézet a svájci székhelyű Világgazdasági Fórum, amely sokváltozós elemzéssel vizsgálja a nemzetek versenyképességét. Vizsgálatuk globális, hiszen a legfrissebb jelentésükben 137 országot elemeznek az általuk létrehozott globális versenyképességi index segítségével. Munkájuk több területet érint, ezeket a következő rendszer foglalja össze.

Globális versenyképességi index (GCI)		
Alapkövetelmények alindex	Hatékonyaságfokozók alindex	Innováció és kifinomultság alindex
1. Intézmények (21)	5. Felsőoktatás és felnőttképzés (8)	11. Cégek kifinomultsága (9)
2. Infrastruktúra (9)	6. Termékpiacon hatékonyaság (16)	12. Innováció (7)
3. Makrogazdaság (5)	7. Munkaerőpiaci hatékonyaság (10)	
4. Egészség és alapkutatás (10)	8. Pénzpiaci hatékonyaság (8)	
	9. Technológiai felkészültség (7)	
	10. Piacméret (4)	

20. ábra

A Világgaazdasági Fórum versenyképességi modellje

Forrás: WEF 2017

Az ábra megmutatja a tizenkét versenyképességi területhez – ahogy a jelentésben fogalmaznak: pillérhez – kapcsolódó mutatók számát, ebből látszik, hogy valóban sokváltozós elemzésről beszélhetünk, hiszen 114 mutatót vizsgálnak.¹² A mutatók forrását egyrészt statisztikai adatok, másrészt kérdőíves adatok (vezetői véleményfelmérés – Executive Opinion Survey) jelentik. A 114 mutatóból 32 úgynevezett kemény, statisztikai adat, míg 82 a kérdőívbeli származó úgynevezett puha mutató, vagyis a Világgaazdasági Fórum elemzésében nagy jelentősége van az országokban működő vállalkozásvezetői véleményeknek. Ez is megerősíti, hogy a versenyképesség a vállalkozásoktól nem elválasztható, hiszen a versenyképesség egyik fontos eleme a vállalkozások számára biztosított megfelelő üzleti környezet. Hozzá kell tennünk azt is, hogy a versenyképességi elemzésekben használt kérdőíves felméréseket gyakran érik kritikák, hiszen gyakran alacsony a megkérdezettek száma, ezért a felmérés reprezentativitása megkérdőjelezhető.

A másik, szintén svájci székhelyű versenyképesség-kutató, az IMD¹³ a Világgaazdasági Fórumhoz hasonlóan sokváltozós elemzést készít, és összesen 261 mutatót használ a nemzetek versenyképességének leírására. Szintén hasonlóságot mutat az éves vezetői véleményfelmérés kapcsán is, hiszen az IMD is évről évre elkészíti a vezetők számára kialakított kérdőívet. A két elemzés közötti egyik nagy különbség a különböző mutatók arányában keresendő, ugyanis az IMD kisebb jelentőséget tulajdonít a véleményfelmérésből származó adatoknak, hiszen a 261 közül csak 118 épül perzepecióra, a további 143 mutató statisztikai adat.

Az IMD a következő rendszert alkalmazza a versenyképesség jellemzésére.

¹² A 20. ábrán zárójelben az adott versenyképességi területhez tartozó mutatók száma található.

¹³ 2016 óta az IMD egyik hazai partnere a Nemzeti Köszszolgálati Egyetem.

19. táblázat
Versenyképességi területek és alterületek

Terrületek	Gazdasági teljesítmény	Kormányzati hatékonyság	Üzleti hatékonyság	Infrastruktúra
Alterületek	- Nemzetgazdaság - Nemzetközi kereskedelem - Nemzetközi beruházások - Foglalkoztatottság - Árak	- Közpénzügyek - Költségvetési politika - Intézményrendszer - Vállalkozási jogrend - Társadalmi jellemzők	- Termelékenység - Munkaerőpiac - Pénzügyek - Vezetési gyakorlatok - Attitűdök és értékrend	- Alapvető infrastruktúra - Technológiai infrastruktúra - Tudományos infrastruktúra - Egészségügy és természeti környezet - Oktatási rendszer

Forrás: IMD 2018

5.7. Magyarország a versenyképességi rangsorokon

Vizsgáljuk meg, hogyan alakult hazánk versenyképessége az elmúlt tíz esztendőben! Ezt a már bemutatott versenyképességi rangsorokon elért pozíciók bemutatásával tesszük meg, azonban a versenyképesség megítéléséhez nem elegendő, ha csak egy ország eredményét vizsgáljuk meg. A versenyképességi helyzet felméréséhez össze kell hasonlítanunk Magyarország eredményét a „versenytársaival”, vagyis azokkal az országokkal, amelyek hasonló társadalmi-gazdasági szerkezettel rendelkeznek, és hasonló fejlettségi szakaszban vannak, hiszen a dél-amerikai vagy közép-ázsiai országokkal történő összehasonlítás megbízhatósága alacsony. Éppen ezért az összehasonlítást a visegrádi országokkal (Csehország, Lengyelország, Szlovákia) tesszük meg.

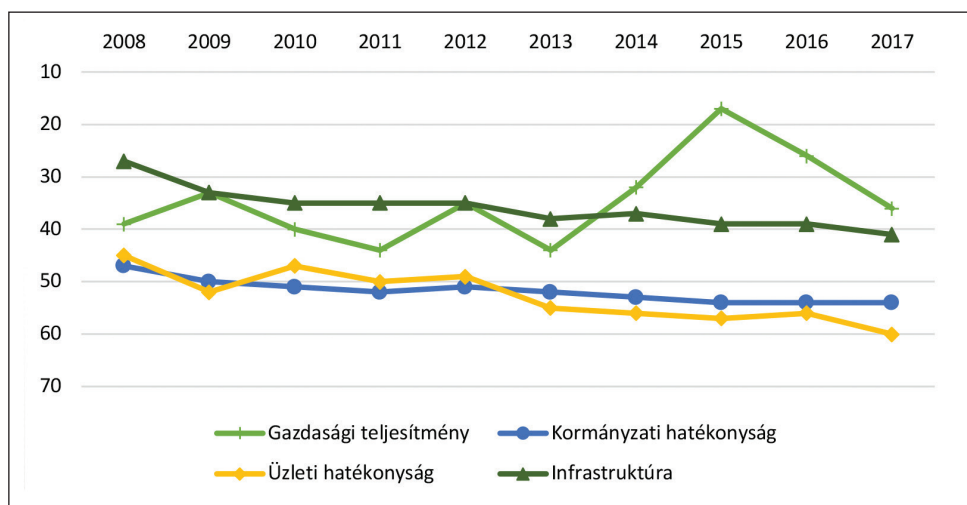
Az alábbi táblázat bemutatja az IMD versenyképességi rangsorában elfoglalt pozíciót, valamint azt, hogy az adott évben hány országot vizsgáltak a jelentésükben. A versenyképességi pozíció javul, ha a rangsorban előrelépés történik, míg a növekvő helyezés visszaesést mutat.

20. táblázat
Versenyképességi helyezések az IMD rangsorában

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Változás az elmúlt 10 évben
Csehország	28	29	29	30	33	35	33	29	27	28	0
Lengyelország	44	44	32	34	34	33	36	33	33	38	+6
Magyarország	38	45	42	47	45	50	48	48	46	52	-14
Szlovákia	30	33	49	48	47	47	45	46	40	51	-21
Vizsgált országok száma	55	57	58	59	59	60	60	61	61	63	

Forrás: IMD 2008–2017

Korábban bemutattuk az IMD versenyképességi területeit és a hozzájuk kapcsolódó alterületeket. A következő ábra pedig megmutatja, hogy milyen eredményt ért el Magyarország ezeken a területeken. Az utóbbi öt évben az üzleti hatékonyság jelentette hazánk leggyengébb pontját, vagyis az üzleti környezet kevésbé ösztönzi a cégeket innovatív, nyereséges és felelős működésre. Ebben az időszakban a kormányzati hatékonyság (milyen mértékben támogatja a kormány munkája a versenyképesség javítását) és az infrastruktúra (milyen mértékben állnak rendelkezésre az alapvető, a technológiai, a tudományos és a humán erőforrások a cégek számára) területén kismértékű visszaesést tapasztaltunk, de minősíthetjük stagnálásnak is. A gazdasági teljesítmény területén ingadozást tudunk kimutatni, hiszen 2013 és 2015 között javult, majd 2015-től kezdve visszaesett a teljesítmény. Ennek oka lehet a diverzifikáció hiánya, amelynek jelentőségére a tankönyvben már utaltunk.

21. ábra

Magyarország helyezései az IMD versenyképességi tényezői alapján

Forrás: IMD 2008–2017 alapján a szerző szerkesztése

A Világgazdasági Fórum versenyképességi rangsorának bemutatása előtt meg kell vizsgálnunk a felmérésben részt vevő országok számát. Ebből látszik, hogy az IMD jelentéséhez képest a WEF jelentősen nagyobb mintanagysággal dolgozik, tehát a rangsorban elfoglalt pozíciókat közvetlenül nem szabad összehasonlítani a korábban bemutatott eredményekkel, ugyanakkor a trendek vizsgálata hasznos lehet.

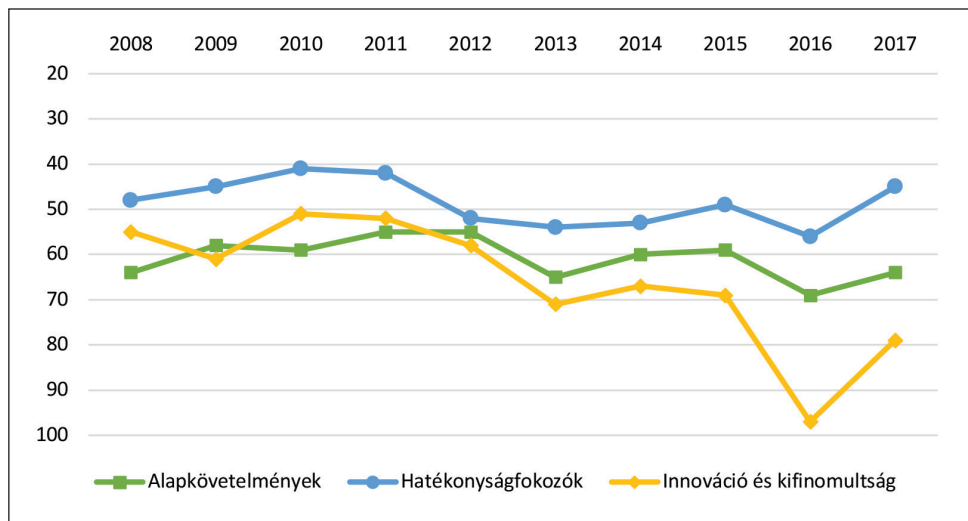
Az IMD jelentésével összehasonlítva kismértékben eltérő képet kapunk, hiszen a Világgazdasági Fórum versenyképességi rangsorában Magyarország pozíciója kismértékű ingadozás mellett stagnált. Ezzel szemben Lengyelország jelentősen előrelépett a rangsorban, míg Szlovákia egy jelentős visszaesést követően az utóbbi öt évben folyamatosan javította teljesítményét. Csehország mindkét rangsor alapján a legkedvezőbb helyzetben lévő visegrádi ország.

21. táblázat
Versenyképességi helyezések a WEF rangsorában

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Változás az elmúlt 10 évben
Csehország	33	31	36	38	39	46	37	31	31	31	+2
Lengyelország	53	46	39	41	41	42	43	41	36	39	+14
Magyarország	62	58	52	48	60	63	60	63	69	60	+2
Szlovákia	46	47	60	69	71	78	75	67	65	59	-13
Vizsgált országok száma	134	133	139	142	144	148	144	140	138	137	

Forrás: WEF 2008–2017

A Világgazdasági Fórum jelentése szerint az „Alapkövetelmények” a legkevésbé fejlett országok számára fontosak, míg az „Innováció és kifinomultság” a legfejlettebb, innovációval, megkülönböztetéssel versenyző országok számára jelenti a versenyelőny forrását. Az eredmények pedig megerősítik, hogy az innovációhoz kapcsolódó mutatók esetén tapasztaltunk visszaesést, ami azt jelenti, hogy Magyarországra még mindig a költségalapú versenyképesség jellemző, pedig a versenyképesség növeléséhez az innovációs teljesítmény fokozására lenne szükség.

22. ábra
Magyarország helyezései a WEF versenyképességi részindexei alapján

Forrás: WEF 2008–2017 alapján a szerző szerkesztése

5.8. A versenyképességhez kapcsolódó mérési módszerek

Az üzleti környezet „minősége”

A versenyképesség értelmezésénél említettük, hogy a nemzetek versenyképessége nem választható el a vállalkozások versenyképességétől. Utóbbi pedig szorosan kapcsolódik az üzleti környezethez, ami alapvetően hatással van a vállalkozások környezetére, hatékonyságára és eredményességére. A Világbank 2003 óta publikálja az üzleti környezetet vizsgáló *Doing Business* című éves jelentését, amelyben kitérnek az állami reformokra és szabályozásra az üzleti környezettel kapcsolatban, valamint megnevezik azokat a tényezőket, amelyek megkönnyítik, illetve megnehezítik a vállalkozások működését.

2018-ban a következő területeket vizsgálták (zárójelben Magyarország 2018. évi helyezése):

1. vállalkozás indítása (79. hely),
2. építési engedélyek megszerzése (90. hely),
3. elektromossághoz való hozzáférés (110. hely),
4. ingatlanok bejegyzése (29. hely),
5. hitelekhez való hozzáférés (29. hely),
6. kisebbségi tulajdonosok védelme (108. hely),
7. adófizetés (93. hely),
8. határokon átnyúló kereskedelem (1. hely),
9. szerződések érvényesítése (13. hely),
10. fizetésektelenség rendezése (62. hely).

Az üzleti környezet vonatkozásában is hasonló eredményt ért el a vizsgált négy ország, mint a versenyképességi rangsorokon. Kiemelendő, hogy Csehország és Lengyelország jelentősen javított az üzleti környezetének minőségén, míg Magyarország – ahogy azt az IMD versenyképességi jelentésének üzleti hatékonyság területén láttuk – stagnáló, kismértékben visszaeső teljesítményt ért el.

22. táblázat

A vizsgált országok a Világbank üzleti környezetet mérő rangsorában

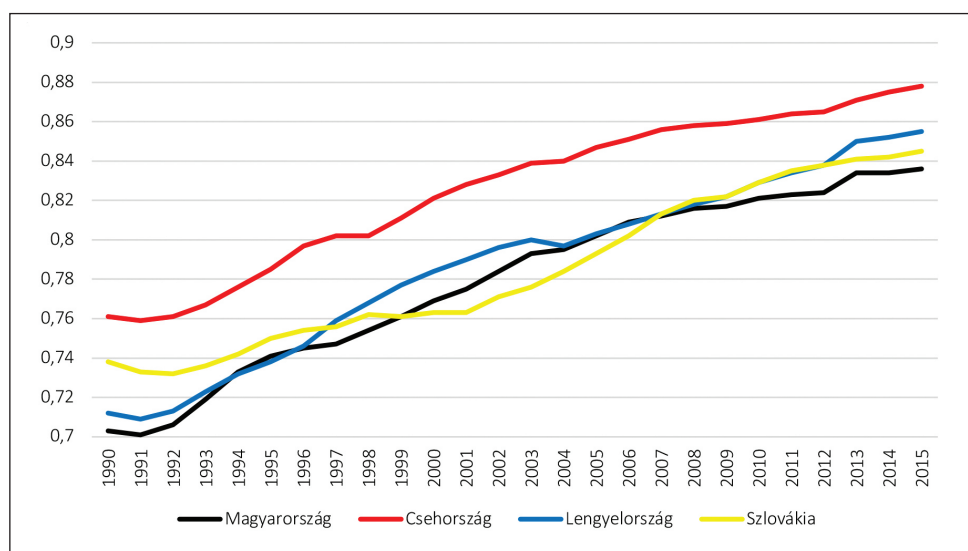
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Változás az elmúlt 10 évben
Csehország	75	74	63	64	65	75	44	36	27	30	+45
Lengyelország	76	72	70	62	55	45	32	25	24	27	+49
Magyarország	41	47	46	51	54	54	54	42	41	48	–7
Szlovákia	36	42	41	48	46	49	37	29	33	39	–3
Vizsgált országok száma	181	183	183	183	185	189	189	189	190	190	

Forrás: Világbank 2009–2018

Életminőség – minőségi élet

Az előbbiekben bemutatott versenyképességi cél, az üzleti környezet fejlesztési igénye alapvetően vállalati érdek, ugyanakkor érdemes megvizsgálnunk a társadalmi fejlettség változását a versenyképességgel összefüggésben. Az egyik ehhez kapcsolódó mutató az emberi fejlettség index (Human Development Index), amely az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) gondozásában készült el. Az index alapvetően három fontos területre, a születéskor várható élettartamra, az iskolázottságra és a bruttó nemzeti jövedelemre (GNI) épül.

Az eredményeket ezúttal nem a rangsorbeli pozíciókkal szemléltetjük, hanem az index értékével, ezek pedig hasonló képet mutatnak, mint a versenyképességi jelentések kapcsán bemutatottak. Csehország a visegrádi országok között kiemelkedik, Lengyelország pedig jelentősen előre tudott lépni a rangsorban.

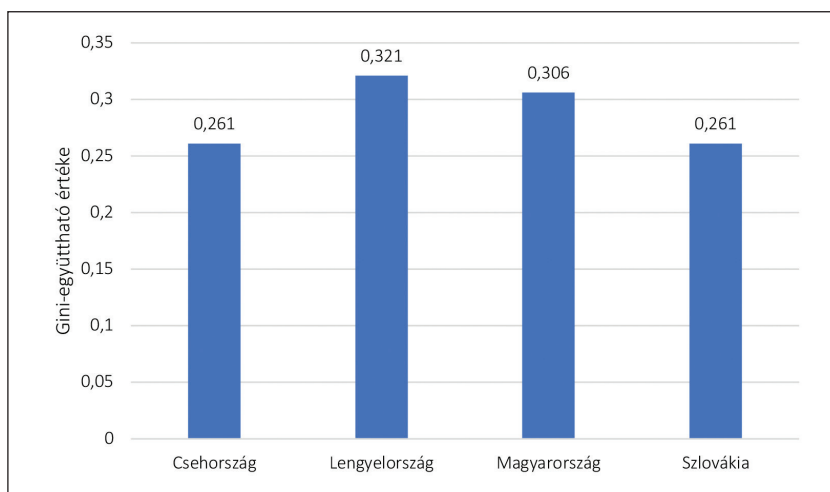

23. ábra

A vizsgált országok az ENSZ rangsorában

Forrás: UNDP (é. n.) alapján a szerző szerkesztése

Az eredmények következtében a 2016-ban kiadott, de 2015-re vonatkozó jelentés alapján Magyarország a 43., míg Csehország a 15., Lengyelország a 20., míg Szlovákia a 22. helyen végzett. Az ENSZ jelentése figyelembe veszi a jövedelmi egyenlőtlenségeket is, amelyeknek fontos mutatója a Gini-koefficiens (együttható). Nézzük, hogy állnak a visegrádi országok ezen a téren!

24. ábra

*A Gini-együttható értéke a visegrádi országokban**Forrás: UNDP 2016 alapján a szerző szerkesztése*

A mutatót a következőképp kell értelmezni: 0 – teljes egyenlőség, mindenki jövedelme azonos, 1 – teljes egyenlőtlenség, egy személy rendelkezik az összes jövedelemmel. A Gini-együttható alapján tehát Lengyelországban a legmagasabb az egyenlőtlenségek szintje, míg Szlovákiában és Csehországban a legalacsonyabb.

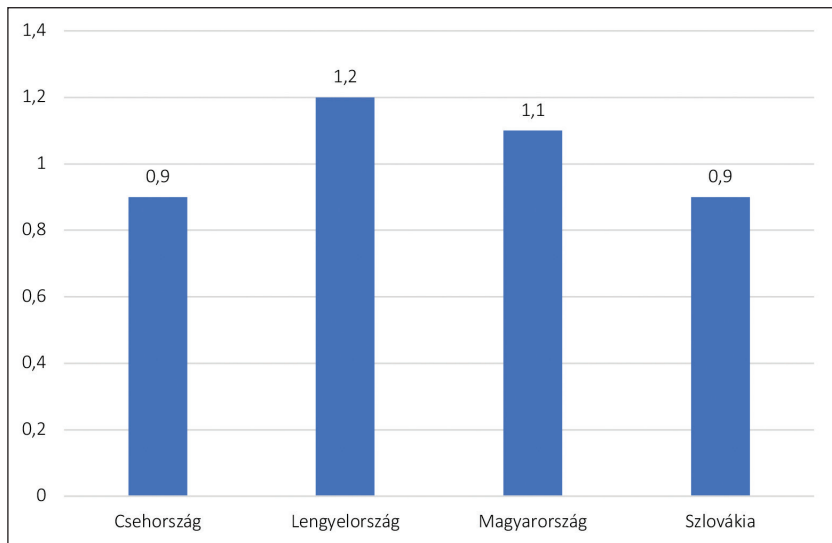
A jövedelmi egyenlőtlenségek mérésére lehetőség van az úgynevezett Palma-arány vizsgálatával is, amit a Gini-index „alternatívájaként” lehet használni. Ez a mutató megmutatja a felső 10% és az alsó 40% rendelkezésére álló jövedelmének arányát. Értelemszerűen a magasabb érték jelzi a nagyobb egyenlőtlenségeket. A mutató érdekessége, hogy gyakorlatilag nem veszi figyelembe a középosztályt, hiszen a jövedelmek 40–90%-ával rendelkezőket nem vizsgálja.

A Palma-arány módszertanának kidolgozása egy chilei közgazdászhoz, Gabriel Palmához kötődik. Talán nem véletlen, hogy éppen Chilében az egyik legmagasabb a jövedelmi egyenlőtlenségek mértéke.

További mutatók a jövedelmi egyenlőtlenségek mérésére:

- a felső és alsó jövedelmi ötöd aránya, vagyis a kvintilis arány;
- Hoover- (közismert nevén Robin Hood) index, amely megmutatja, hogy a jövedelmek hány százalékát kell elvenni a gazdagoktól és odaadni a szegényeknek ahhoz, hogy teljes egyenlőséget kapjunk.

A visegrádi országok a Palma-arány alapján:

25. ábra

A Palma-arány a visegrádi országokban

Forrás: UNDP 2016 alapján a szerző szerkesztése

A szubjektív jóllét mérése

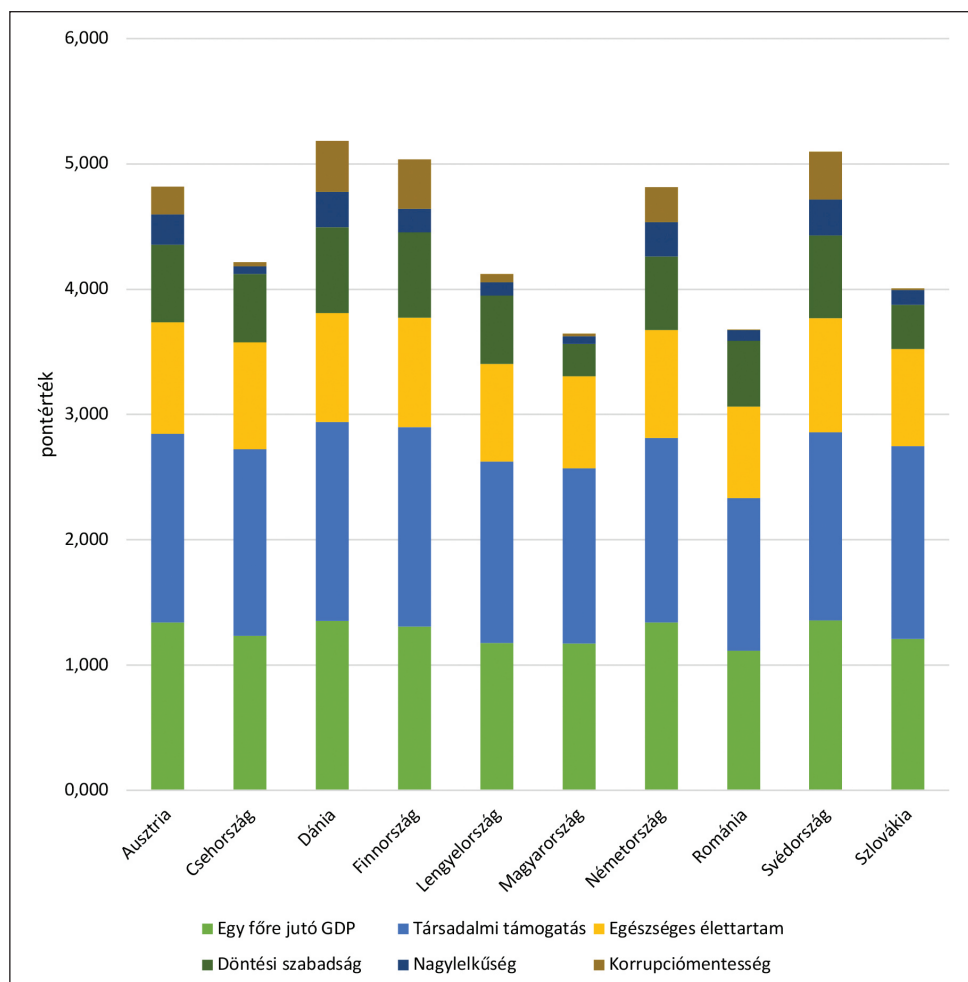
A versenyképesség egyik célja a társadalmi jóllét növelése, ugyanakkor nemcsak az anyagi jóléthez tartozó mutatókat (vagyon, jövedelem) kell figyelembe venni, hanem a szubjektív elemeket is. Ugyanakkor felvetődik a kérdés: mérhető-e egyáltalán például a boldogság? Ha igen, hogyan mérjük?

A boldogság mérésének egyik problémája épp a fogalom szubjektív jellege, hiszen percepcióra, érzékelésre épül. Ez pedig azt mutatja, hogy a boldogság nem egyenesen arányos az anyagi jóléttel. Ezenkívül fontos, hogy az emberek hogyan érzékelik a helyzetüket más nemzetek lakosaihoz képest. Gyakran tapasztaljuk, hogy a hasonló fejlettségű országok lakói jelentősen eltérő képet festenek le saját boldogságukkal kapcsolatban. A magyarokkal kapcsolatban gyakran halljuk, hogy pesszimisták, ez pedig hatással lehet az érzékelt boldogságukra is.

A boldogság mérésére vagy inkább becslésére több módszer kínálkozik. Az egyik szerint egy egyszerű kérdés is elég: „Ön boldog?” Ha ezt egy reprezentatív felmérés keretében kérdezzük meg a vizsgálati mintát alkotó emberektől, akkor nehéz nemzetközi összehasonlítást tenni, hiszen a korábban említett kulturális különbségek, az optimizmus vagy pesszimizmus jelentősen torzíthatja az eredményeket.

Kutatók azonban kísérletet tettek a boldogság modellezésére, és kiadták a Boldogság-jelentést (World Happiness Report). Ebben az elemzésben több tényezőt vizsgálnak, ezek

a következők: 1. egy főre jutó GDP, 2. a társadalmi támogatás, 3. az egészséges élettartam, 4. a döntési szabadság, 5. a nagylelkűség (adakozás) és 6. a korrupciómentesség. Létrehoztak továbbá egy képzeletbeli országot, Disztópiát, amely a legboldogtalanabb emberek országa, vagyis az az ország, ahol a korábban bemutatott hat tényező a legalacsonyabb értéket venné fel. Disztópia létrehozásának célja egy referenciaország kialakítása, amely jó összehasonlítási alapot jelent.

26. ábra

A boldogságindex összetevői néhány kiemelt országban

Forrás: HELLIWELL–LAYARD–SACHS 2018 alapján a szerző szerkesztése

A 26. ábra megmutatja, hogy néhány európai országban hogyan alakult a boldogság-index értéke.¹⁴ Az eredmények talán nem meglepőek, a versenyképességben élen járó skandináv országok a boldogság tekintetében is jó eredményt értek el, míg Magyarországon alacsony értéket kaptunk. Ezzel az eredménnyel hazánk a 75. helyen végzett, és olyan országok előzik meg, mint Guatemala (29.), Nicaragua (43.), Üzbegisztán (47.) vagy éppen a közelmúltban polgárháborúval sújtott Líbia (68.).

Mindez szemlélteti, hogy a boldogság és jóllét nem kizárólag az anyagi jólét függvénye, ezért a szubjektív tényezőknek is nagy jelentősége van.

A korábban részletesen bemutatott versenyképesség-kutató intézetekhez hasonlóan a különböző sportágakban is rangsorolják az országokat/klubokat azok teljesítménye, „versenyképessége” alapján. A Nemzetközi Labdarúgó Szövetség (FIFA) 1993 óta készíti el az országok férfi labdarúgó-válogatottjainak rangsorát (FIFA-világranglista) a lejátszott mérkőzések eredményei, az ellenfél és annak szövetsége, valamint a mérkőzés jelentősége alapján. Azonban nem az adott évi értékek alapján végzik el a rangsorolást, hanem figyelembe veszik a korábbi évek teljesítményét is, bár egyre kisebb súllyal. A női válogatottak rangsorolása 2003-ban kezdődött, a női ranglista számítása kismértékben eltér a korábban bemutatottaktól. A labdarúgó tornák sorsolása előtt figyelembe veszik ezeket az értékeket azzal a céllal, hogy a selejtező körökben ne alakulhassanak ki túl erős vagy éppen túl gyenge csoportok. Ebből látszik, hogy a jelenlegi pontszám alapján vannak le következtetéseket arra nézve, hogy az elkövetkezendő időszakban (néhány hónap) milyen eredményt várhatunk az adott válogatottól.

A rangsorolás alapját – mint azt láttuk – kemény statisztikai adatok jelentik. Ezek az adatok azonban a múltbéli teljesítmény minősítésére szolgálnak, a jövőbeni siker megítéléséhez ugyanakkor nem elegendők. Gondoljunk csak a 2018-as férfi labdarúgó-világbajnokság döntőjére, ahol a – világbajnokság előtt készült ranglista alapján – 7. Franciaország játszotta a döntőt a 20. Horvátországgal, míg a ranglistát vezető Németország kiesett a csoportkörben. Miért lehetséges ez? Itt jönnek szóba az olyan szempontok, nevezzük őket puha tényezőknek, amelyek meghatározóak a teljesítmény szempontjából. Ilyen lehet például a motiváció, a lelkiállapot vagy éppen a csapatszellem. Továbbá vannak olyan külső hatások is, amelyek befolyásolhatják a végeredményt, például az időjárás vagy éppen a pálya állapota. Ezeket igen nehéz számszerűsíteni, így nem is jelennek meg a ranglisták készítésének módszertanában.

5.9. Összefoglaló gondolatok

A fejezetben bemutattuk, hogy a versenyképességet több szinten lehet értelmezni. A különböző szintű versenyképesség más-más szemlélettel rendelkezik, de ezek összefüggnek egymással, hiszen azok a nemzetek nem lehetnek versenyképesek, amelyeknek vállalkozásai sem versenyképesek. Felvázoltuk a legismertebb versenyképességi kutatásokat, azok mérési módszertanát, valamint az eredményeket, amelyek irányt mutathatnak a versenyképesség fokozása tekintetében. Valamint rámutattunk arra, hogy további versenyképességhez kapcsolódó elemzések is léteznek (üzleti környezet, boldogság), amelyek kiegészíthetik a versenyképességi jelentések által mutatott képet.

¹⁴ Az ábrán nem szerepel a Disztópiához mért érték.

Ellenőrző kérdések

1. Milyen szinteken értelmezhető a versenyképesség?
2. Melyek a legismertebb versenyképesség-kutató intézetek?
3. Milyen területeket vizsgálnak a nemzeti versenyképességi jelentések?
4. Hogyan alakult Magyarország versenyképessége az elmúlt tíz évben? Milyen tényezőkre vezethetők vissza a változások?
5. Véleménye szerint a versenyképességi elemzések során milyen előnyei lehetnek a statisztikai adatoknak a kérdőívből származókkal szemben?
6. Hogyan függ össze a versenyképesség az üzleti környezettel és az emberi fejlődéssel?
7. Mit tenne a magyar gazdaság versenyképességének javítása érdekében?
8. A Világbank által kiadott Doing Business 2018. évi jelentésben Magyarország első helyen végzett a határokon átnyúló kereskedelem területén. Nézzon utána, mi lehet ennek az oka!

Felhasznált és ajánlott irodalom

- ANNONI, P. – DIJKSTRA, L. – GARGANO, N. (2017): *The EU Regional Competitiveness Index 2016*. Luxembourg, European Commission.
- CAMAGNI, R. (2008): Regional Competitiveness: Towards a Concept of Territorial Capital. In CAMAGNI, R. – CAPELLO, R. – CHIZZOLINI, B. – FRATESI, U.: *Modelling Regional Scenarios for the Enlarged Europe*. Berlin, Springer. 33–48. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-540-74737-6_3
- CSATH M. (2015): *Pest megye – mint a Közép-Magyarországi Régió része – gazdasági-társadalmi helyzetének alakulása 2007-2013 között, Pest megye önálló NUTS 2 régióvá válásának indokai és lehetőségei*. Budapest, Pest Megyei Önkormányzati Hivatal. Elérhető: www.pestmegye.hu/images/2015/Dokumentumok/Onallo_Pest_megye_dokumentumok/PDF/Pest_megye_NUTS2_dokumentum_2015.10.30_final.pdf (A letöltés ideje: 2020. 06. 10.)
- CSATH M. (2019): A versenyképesség puha tényezői, elméleti megalapozás. In CSATH M. szerk.: *A versenyképesség-mérés változásai és új irányai*. Budapest, Dialóg Campus.
- DE VET, M. J. – BAKER, P. – DALGLEISH, K. – POLLOCK, R. – HEALY, A. (2004): *The Competitiveness of Places and Spaces. A Position Paper*. Rotterdam–Leeds–Birmingham–Brussels, ECORYS.
- DIJKSTRA, L. – ANNONI, P. – KOZOVSKA, K. (2011): *A new regional competitiveness index: Theory, Methods and Findings*. European Union Regional Policy Working Papers, No. 02/2011.
- DOLLAR, D. – WOLFF, E. (1993): *Competitiveness, Convergence, and International Specialization*. Cambridge, MIT Press.
- Eurostat (2017). *Eurostat Regional Yearbook 2017*. Luxembourg, European Commission.
- HELLIWELL, J. – LAYARD, R. – SACHS, J. (2018): *World Happiness Report 2018*. New York, Sustainable Development Solutions Network.
- IMD – Institute for Management Development (2008-2018). *World Competitiveness Yearbook*. Lausanne, IMD International.
- JÓNA Gy. (2013): A területi tőke fogalmi megközelítései. *Tér és Társadalom*, 27. évf. 1. sz. 30–51. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.27.1.2449>
- LENGYEL I. – RECHNITZER J. (2009): *Regionális gazdaságtan*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.

- Social Progress Imperative (2017). *Social Progress Index 2017*. Elérhető: www.socialprogressindex.com (A letöltés ideje: 2020. 04. 16.)
- Századvég (2016). *A nemzetközi indexeknek komoly hiányosságai és korlátai vannak*. Elérhető: www.szazadveg.hu/hu/kutatasok/az-alapitvany-kutatasai/elemzesek-publikaciok/a-nemzetkozi-indexeknek-komoly-hianyossagai-es-korlatai-vannak (A letöltés ideje: 2020. 04. 16.)
- SZENTES T. (2011): *Fejlesztés-gazdaságtan*. Budapest, Akadémiai.
- UNDP (2016). *Human Development Report 2016*. New York, United Nations Development Programme.
- UNDP (é. n.). *Human Development Data*. Elérhető: <http://hdr.undp.org/en/data> (A letöltés ideje: 2020. 04. 16.)
- Világbank (2009–2018). *Doing Business 2009–2018*. Washington, International Bank for Reconstruction and Development – The World Bank.
- VINOGRADOV SZ. (2019): A versenyképesség puha tényezői számbavételének módszertani kérdései. In CSATH M. szerk.: *A versenyképesség-mérés változásai és új irányai*. Budapest, Dialóg Campus. 121–135.
- WEF (2008–2017). *The Global Competitiveness Report*. Geneva, World Economic Forum.